

Tibori Szabó Zoltán

Randolph L. Braham

búcsúelőadása

Sokunk emlékezetében élnek a Braham professzor által 2017 őszén, utolsó magyarországi és erdélyi útja során, október 3-án Budapesten,¹ október 6-án pedig Kolozsváron² tartott előadások.

A budapesti előadásra – amelyet a Central European University (CEU) két neves professzora, a közülünk azóta szintén pótolhatatlan úrt hagyva eltávozott Kovács M. Mária, továbbá ugyancsak tudós kollégája, Kovács András laudációi vezettek be – a Mazsihisz szervezésében, a Wesselényi utcai Goldmark Teremben került sor, és *A magyarországi holokauszt bonctani elemzése* címet viselte. Az előadás után a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara nevében Szomora Zsolt dékánhelyettes az előadónak Laurea Honoris Causa-díjat adott át.³

A kolozsvári előadás színhelye a Babeş–Bolyai Tudományegyetem (BBTE) Politika-, Közigazgatás- és Kommunikációtudományi Karának előadóterme volt, ahol a kar két fontos tudományos műhelyének – a Holokauszt- és Genocídiumtanulmányi Intézetnek és a Demokráciatanulmányok Központjának szervezésében⁴ – a New York-i City University (Városi Egyetem) kitüntetett érdemes professzora a BBTE diákjainak, oktatóinak és kutatóinak *A holokauszt: felfogni a felfoghatatlant* címmel tartott előadást. A világhírű, erdélyi származású tudós ez alkalommal vette át Schwartz Róbert kolozsvári zsidó hitközségi elnöktől a Romániai Zsidó Hitközségek Föderációja által adományozott Becsületérmét.⁵

Braham professzor, sokunk barátja és tanára, e két előadást követően már csak egyetlen konferencián vett részt, amelyre 2018. április 25–26-án, New Yorkban, a City University Skylight termében került sor, és amely *A holokauszt kutatás jövője (The Future of the Holocaust Research)* címmel hívott össze tudósokat. A konferencia első napján Randolph L. Braham az egyik szekcióülést elnökölte, amely a *Hogyan történt a holokauszt? A történetírási vita állapota (How Did the Holocaust Happen? The State of the Historical Debate)* témakört volt hivatott vizsgálni.

E panel elnökeként azonban csak rövid felvezető beszédet tartott.

Magam is előadhattam ezen a konferencián, amelyen *A szovjet blokk összeomlása és annak hatása a holokauszt kutatására és emlékezetére Közép-Kelet-Európában* címmel amerikai, nyugat-európai és izraeli kutatókkal oszthattam meg munkám eredményeit és következtetéseit. Térségünkben rajtam kívül a rendezvényen mindössze két egyetemi tanár vett

**Mary Maudsley-val Désen, 2017 októberében,
a holokauszt áldozatainak emlékműve
(a „Fájdalom szobra”) előtt**

A szerző felvételei

Mary Maudsley-val Déesen, 2017 októberében, az Ábrahám család egyik volt lakása előtt

Braham professzor Mary Maudsley-nak magyaráz a dési zsinagógában rendezett kiállítás egyik pannója előtt

részt, a kiváló Karsai László és Michael Shafir professzorok.

A konferenciát követően néhány napot Brahm professzor Forest Hills-i otthonában tölthettem. Ezekben a napokban amellet, hogy ellátogattunk néhai feleségének sírjához és együtt felkerestük néhány túlélő barátunkat, több folyamatban levő közös munkánkról nyílt alkalmunk bővebben elbeszélgetni. Főképpen *Az észak-erdélyi holokauszt földrajzi enciklopédiája* című, általunk szerkesztett és 2008-ban magyar nyelven budapesti és kolozsvári közös kiadásban megjelent kötet román fordításának specifikus kérdésein, különösképpen pedig a toponímiahasználaton törtük a fejünket, de szót ejtettünk a *Tanulmányok a holokausztról* sorozat készülő tizedik kötetének struktúrájáról, előszaváról és egyes tanulmányairól is.

Ez alkalommal beszélt nekem Brahm professzor első alkalommal arról, hogy a 2018/2019-es egyetemi év őszi szemeszterének kezdetét követően búcsúelőadást akar tartani a Városi Egyetemen. Azt tervezte, hogy ezzel az előadással lezárja a holokauszt témájában az egyetem Magiszter- és Doktorképző Központjának (Graduate Center) Zsidó

Randolph L. Brahm, 2017 októberében, a dési zsinagóga bímáján, ahol a bár-micvója volt

Mary Maudsley-val Kolozsváron, 2017 októberében,
a holokauszt áldozatainak emlékműve előtt

Tanulmányok Központja (Center for Jewish Studies) keretében működő Rosenthal Holokauszt-tanulmányi Intézet (Rosenthal Institute for Holocaust Studies) égisze alatt több évtizeden át általa irányított és szervezett előadás-sorozatot. Beavatott abba az eltökélt szándékába is, hogy ez az előadás lesz egyben az utolsó nyilvános tudományos megnyilatkozása is. Elhatározását a 96. életévét taposó tudós, mindenféle ellenérvemet megmosolyogva, ám annál határozottabban elutasítva, első-sorban hallásának egyre bántóbb romlásával magyarázta.

Öt hónappal később, 2018 szeptemberének első napjaiban küldte el nekem a Rosenthal Intézetnek a CUNY által kiadott programfüzetét, amely a legszélesebb közönséggel az őszi előadások témáját, időpontját és helyszínét ismertette. Az első rendezvényre szeptember 12-én került sor: annak keretében Steven Spielberg *The Last Days* (Az utolsó napok) című dokumentumfilmjét vetítették, amit aztán vita követett. A második rendezvény időpontja október 17., témája pedig a következő volt: Tanenbaum küzdelme a vallási vakbuzgóság ellen: Csata a holokauszt hamujából (*Tanenbaum's Fight against Religious Bigotry: A Battle from the Ashes of the Holocaust*). A harmadik és egyben utolsó rendezvényt a Rosenthal Intézet november 14-re tervezte. Esti negyed hét volt az időpontja, és helyszínként a füzet

a CUNY Marthin E. Segal előadótermét jelölte meg. Magáról a rendezvényről pedig, a szervezőtől már rég megszokott szerénységgel, csupán ennyi volt olvasható: „Búcsúelőadás: Az előadás-sorozat befejezése”. Randolph L. Brahm, igazgató, Rosenthal Holokauszt-tanulmányi Intézet, Magiszter- és Doktorképző Központ, CUNY (*Farewell Address: End to the Lecture Series*. Randolph L. Brahm, Director, Rosenthal Institute for Holocaust Studies, The Graduate Center, CUNY).

Ez lett volna tehát Brahm professzor utolsó előadása, búcsúja szeretett diákjaitól, kollégáitól, egyetemétől és szélesebb, kitartó New York-i közönségétől, amelyre azonban – egészségi állapotának november elején hirtelen bekövetkezett romlása okán – már nem kerülhetett sor. Pedig erről az előadásról is részletekbe menően beszélgettünk otthonában fél évvel korábban, 2018. április végén, és a beszélgetésünk-ötletelésünk közben néhány jegyzet

is készített magának. Később, augusztusban, egyik telefonbeszélgetésünk alkalmával elmondta, hogy az áprilisi beszélgetésünkéből kiszűrt ötleteket beleépítette előadásának szinopsisába, hogy szabadon kíván majd beszélni a búcsúelőadáson, és annak írott változatát, ereje függvényében, majd később fogja elkészíteni. November folyamán, szokásosan, több üzenetet is váltottunk naponta, amelyekben azonban már csak súlyosbodó szívelégtel

Mary Maudsley-val Szamosújváron, 2017 októberében,
a holokauszt áldozatainak emlékműve előtt

Mary Maudsley-val Kolozsvár főterén,
2017 októberében

lenségéről és ennek nyomán folyamatosan romló fizikai állapotáról tudósított.

A halálát megelőző héten a Sorsok Háza-projekt alakulásával kapcsolatos véleményemről érdeklődött. Az akkoriban e témában zajló magyarországi sajtóvita részleteiről és a magam vonatkozó véleményéről november 18-án küldtem neki elektronikus levelet. De néhány óra múlva a telefonhívásomra már nem válaszolt. Valamivel később aztán rövid búcsúüzenetet kaptam tőle: „Zoli, Hope to be dead soon. Love you dearly, Randy” (Zoli, remélem, hamarosan meghalok. Sok szeretettel, Randy).

Ezt követően az állapotáról már csak kitartó támaszának és utolsó éveiben élettársának, Mary Maudsley tanárnőnek a közvetítésével tudtam meg

információkat. Arról is ő tájékoztattott november 25-én este, kevéssel hét óra előtt, hogy Braham professzor, kedves Randy barátom szíve megszűnt dobogni. A magyar nyilvánosságot már magam tájékoztattam percekben belül a szomorú hírről,⁶ nekrológomat pedig két nappal később a kolozsvári *Szabadság* napilap közölte.⁷

Később, 2019 januárjában kértem meg Mary Maudsley asszonyt, hogy eltávozott barátunk számítógépében keresse meg a tervezett búcsúelőadás-hoz készített jegyzeteit. Megtette, és a fellelt dokumentumot azonnal el is küldte nekem.⁸ A jövőbeli Braham-kutatókra és -életrajzírókra gondolva a *Tanulmányok a holokausztról* sorozat záró, tizenegyedik, a Múlt és Jövő Kiadónál nemsokára napvilágot látó kötetében e dokumentumot teljes terjedelmében, eredeti angol nyelven és azt követően magyar fordításban, közzéteszem.

JEGYZETEK

- ¹ Az előadásról készített filmfelvételeket lásd <https://www.youtube.com/watch?v=XgeYm2odbkA>, illetve https://www.youtube.com/watch?v=tKhyJz4C_Dc, itt és a következőkben a letöltés ideje 2020. augusztus 26.
- ² Az eseményről készült dokumentumfilmet lásd <https://www.youtube.com/watch?v=nTTa3y-R2ho&t=455s>.
- ³ Lásd <https://u-szeged.hu/sztehirek/2017-oktober/szegedi-jogi-kari>.
- ⁴ Lásd <https://stiintepolitice.fspac.ubbcluj.ro/english/news/public-lecture-professor-randolph-l-braham-cuny-fspac-2>.
- ⁵ Részletekért lásd <https://baabel.ro/2017/10/randolph-l-braham-cercetat-holocaustul-cu-sentimentul-medicului-nevoit-sa-si-opereze-mama/>.
- ⁶ Tibori Szabó Zoltán: Elhunyt a magyar holokausztkutatás doyenje, Randolph L. Braham. *Szabadság Online*, 2018. november 25., 19:41; <http://szabadsag.ro/-/elhunyt-a-magyar-holokausztkutatas-doyenje-randolph-l-braham>
- ⁷ Tibori Szabó Zoltán: In memoriam Randolph L. Braham (1922–2018). *Szabadság*, XXX. évf., 270. sz., 2018. november 27., 3.; <http://szabadsag.ro/-/in-memoriam-randolph-l-braham-1922-2018->
- ⁸ Ezúton mondok ismételt köszönetet Dr. Mary Maudsley egyetemi oktatónak, nyugalmazott bírónak, hogy a Braham-búcsúelőadás jegyzetét számomra hozzáférhetővé tette, és a publikálásához hozzájárult.

